

Ibn Tufayl: *Historien om Hayy ibn Yaqzan og den østlige visdoms hemmeligheder*, oversat, kommenteret og med efterskrift af Henrik Kaufmann Sørensen, København: Forlaget Vandkunsten 2008, 260 s.

Ibn Tufayl levede og virkede i 1100-tallet - dels i det muslimske Andalusien og dels i Marokko, hvor han var én af adskillige lærde tilknyttet almohadernes hof i Marrakesh. Under Abu Ya'qub (regerede 1163-1184) bestred han flere centrale poster og var stærkt medvirkende til at sikre, at filosofen Ibn Rushd (1126- 1198) blev tilknyttet samme dynasti. Han kendes som forfatter til enkelte digte, bl.a. en lovprisning af Abu Ya'qubs erobring af byen Gafsa i Tunesien, til en slags lærebog i medicin forfattet på et særligt metrisk mål (*rajaz*), der blev brugt i arabisk poesi, og så til det værk, der nu er udgivet i en ny dansk oversættelse med kommentarer og noter udarbejdet af Henrik Kaufmann Sørensen.

Værket handler om Hayy ibn Yaqzan, et barn der vokser op på en øde ø langt borte. Om barnets ophav giver værket to meget forskellige historier. Den ene gør gældende, at han er opstået af en mudderpøl, medens den anden beretter, at han er barn af en prinsesse, der af frygt for sin familie sender det lille barn af sted i en lille kiste. Vind og strøm fører drengebarnet til den ubeboede ø, hvor han tages i pleje af en hjort. Hjorten lader ham die, og senere lærer den ham at finde forskellige spiselige frugter. Hjorten tager sig omsorgsfuldt af ham, og da den senere dør, dissekerer Hayy ibn Yaqzan hjorten. Efterfølgende dissekerer han andre dyr og vinder på den måde indsigt i anatomi.

Han tæmmer en hest og en rovfugl og bliver på den måde i stand til at jage levende dyr, der kan tjene som føde, ligesom han lærer ilden at kende. Ibn Tufayl skildrer derefter, hvorledes Hayy hengiver sig til filosofiske overvejelser, der bringer ham stadig større erkendelse af og indsigt i både dyre- og planteriget. Hayy ibn Yaqzan gør sig efterfølgende betragtninger over himmellegerne og rummet og erkender gennem sine filosofiske overvejelser, at verden må være skabt af Gud. Efterfølgende udvikler han en teknik, der gør det muligt for ham at "tømme sit sind, så kun den Ene og Sande er tilbage", som oversætteren udtrykker det i sit resumé af Ibn Tufayls beretning om Hayy ibn Yaqzan.

Senere kommer en person ved navn Absal til øen, og han lærer Hayy at tale. De drager sammen til Absals land, hvor Hayy forsøger at delagtiggøre befolkningen om sin indsigt i og viden om skabningen. Hayy må dog snart erkende, at de almindelige mennesker ikke er i stand til at forstå hans erkendelse baseret på gradvis udvidet filosofisk erkendelse. For dem bliver den åbenbarede religion en nødvendighed, fordi den kan meddele de troende de konkrete anvisninger, åbenbaringen gør gældende, at de troende lever efter.

Derefter drager han igen sammen med Absal tilbage til den øde ø, hvor han voksede op. Absal begyndte at imitere Hayy, men nåede aldrig samme niveau af indsigt som han, og Ibn Tufayl kan afslutningsvis slutte sin beretning med at meddele, at "De tilbad Gud på denne ø, indtil døden tog dem".

Ibn Tufayls beretning sætter således lys på forholdet mellem filosofisk indsigt og erkendelse på

den ene side og den åbenbarede religion på den anden, et spørgsmål der gennem de klassiske århundreder var genstand for heftige diskussioner mellem muslimske lærde. Henrik Kaufmanns oversættelse er elegant og glidende, med omhyggelig gengivelse af en række af de tekniske termer, den arabiske tekst gør brug af. Det grundige noteapparat giver løbende informationer, der gør det muligt for læseren at følge med, og der er desuden omfattende referencer til de forskellige synspunkter, forskere, der har arbejdet med arabisk filosofi, i forskellige sammenhænge har gjort gældende.

I et kapitel gives ligeledes en præsentation af den betydning, Ibn Tufayls værk har haft for Europa med vægt på spanieren Baltasar Gracián (1601-58), og den engelske filosof John Locke (1632-1704). Kaufmann Sørensen er mere forbeholden for så vidt angår Ibn Tufayls mulige påvirkning af Daniel Defoe og hans berømte værk om Robinson Crusoe. I bogens sidste kapitel giver Kaufmann Sørensen en fortolkning af Ibn Tufayl og placerer ham overbevisende i forhold til Ibn Sina og al-Ghazali. Bogen kan derfor stærkt anbefales, dels for den tankevækkende historie om Hayy ibn Yaqzan, men så sandelig også for den fortolkning oversætteren gør gældende af Ibn Tufayl.

Jørgen Bæk Simonsen, professor mso, dr.phil.
Carsten Niebuhr Afdelingen, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.

Lissi Rasmussen (ed.): *Bridges instead of Walls. Christian-Muslim Interaction in Denmark, Indonesia and Nigeria.*

Minneapolis, Minnesota: Lutheran University Press 2007. 226 sider.

Spørgsmålet om, hvilken rolle religion spiller i konflikter rundt omkring i verden, er et emne, der optager folk globalt. Det gælder også religiøse organisationer og institutioner som Det Lutherske Verdensforbund (*The Lutheran World Federation*, der er et globalt fællesskab af kristne, lutherske kirker), hvis proaktive indsats over for fredelig sameksistens mellem muslimer og kristne er baggrunden for udgivelsen af denne bog. Bogen kan læses som en erfaringsopsamling på tre casestudier initieret af verdensforbundets studieprogram om kristne-muslimske relationer (2002-2006). I bogen beskrives og analyseres tre konkrete konflikter (*walls*) og tre konkrete eksempler på samarbejde og forsoning (*bridges*) i hhv. Nigeria, Indonesien og Danmark. Bogens struktur følger denne opdeling, så vi først får en konflikt fra hvert land præsenteret, dernæst et par kapitler med tværgående perspektiver, hvorefter der følger tre kapitler om dialogfremmende projekter, igen fulgt op af et kapitel, der samler op på de tværgående pointer. Forfatterne er eksperter fra de tre lande samt USA, og bogen er redigeret af Dr. Lissi Rasmussen, der er initiativtager og leder af Islamisk-Kristent Studieceter i København, samt præst og forsker. Hun har desuden skrevet to af bogens tre tværgående kapitler.

De konkrete casestudier er spændende læsning. For en dansk læser er det nok især kapitlerne om

Indonesien og Nigeria, der er interessante. I Indonesien har magtskiftet efter præsident Suhartos tilbagetræden i 1998 betydet en stigning i religiøse konflikter. Fra 2001-2007 oplevede byen Poso, en by i Sulawesi, en af de mest vedvarende og voldelige konflikter i nationens historie. En af hovedårsagerne er demografiske forandringer, hvorved muslimer på bekostning af kristne har fået større politisk og økonomisk indflydelse i området. Også i Nigeria er der demografiske, økonomiske og politiske årsager til konflikten i Jos, hovedstaden i Plateaustaten, som ligeledes førte til voldelige sammenstød mellem kristne og muslimer fra 2001-2004. Her er der i høj grad tale om en konflikt om jord- og kapitalbesiddelser, som udmøntes i et modsætningsforhold mellem såkaldte ”indfødte” og ”nybyggere” eller ”settlers”, hvor sidstnævnte fortrinsvis er muslimer fra de etniske grupper Hausa og Fulani. Ligesom gennemgangen af disse to konflikter, er Mogens Mogensens præsentation af Muhammedkarikaturkrisen, som den valgte danske konflikt, beskrivende og nøgtern, men bringer måske ikke så meget nyt til en efterhånden (for 2009-læsere) gennembelyst – om end ikke færdiganalyseret – konflikt. En undtagelse er dog afsnittet om de kristne gruppers engagement i krisen, som ellers sjældent fremdrages. Mogensen opstiller her en skelnen mellem den kristne kritik af Jyllandspostens trykning af karikaturerne som hørende hjemme på det etiske niveau, mens samme kritikeres forsvar af ytringsfriheden knyttes til det retslige niveau.

De tre kapitler om konkrete freds- og dialoginitiativer er på samme måde relativt beskrivende.

Det gælder fremstillingen af *Association for Christian-Muslim Mutual Relations*, der blev dannet i 1993 i Nigeria; og beskrivelsen af det tværreligiøse hjælpearbejde efter tsunamien i Indonesien. Ligesom det er tilfældet med det rådgivende team for patienter og deres familier med anden etnisk baggrund, der er blevet organiseret og uddannet af Islamisk-Kristent Studiecenter.

Valget af tre lande og konkrete cases gør det særligt spændende med et komparativt perspektiv, hvilket yderligere udfoldes i de tværgående kapitler. I kapitlet om betydningen af sharī'a i de tre lande giver Nelly van Doorn-Harder et nuanceret indblik i, hvor forskellige betydninger og praksisser sharī'a tillægges, hvordan dette opleves af ikke-muslimer, og hvor stor uenighed blandt muslimer, der er herom. I kapitlet *Beyond the Stories* giver Lissi Rasmussen en række bud på, hvad der ligger bag konflikterne. Her peges på os-dem-konstruktioner, globale processer, medierne, politiseringen, religiøs radikalisme og meget andet. Det måske mest interessante er de forskydninger, der i alle tre konflikter sker mellem forskellige os-dem-konstruktioner. Fra at trække på en indfødt-nybygger-modsætning i Nigeria handler konflikten pludselig om en kristen-muslim-modsætning. Tilsvarende forskydning finder man i Danmark, hvor dansk-migrant-modsætningen pludselig italesættes som en kristen-muslim-modsætning. Det ville have været interessant at forfølge disse forskydninger nærmere. Desværre sker der snarere det, at Rasmussen selv tenderer til at gøre det samme uden at hjælpe læseren til at forstå, hvordan et modsætningsforhold mellem dansker og immigrant pludselig bliver til en konflikt mellem

kristne og muslimer. De konkrete eksempler demonstrerer tydeligt, hvordan politiske, økonomiske og sociale forskelle spiller en afgørende rolle i konflikterne. Et samlet bud på, hvordan religionen kommer til at stå så central i konflikten, gives ikke. Rasmussen peger her på de religiøse leders ansvar, betydningen af de religiøse følelser, og tendenserne til at universalisere ens egen tro og skabe 'de andre' som fjendebillede. Samtidig peger hun på, at religion også kan have en positiv indflydelse i form af initiativer til at modvirke konflikternes eskalering. Desværre fremstår kapitlet uredigeret og svært at følge strukturen, bl.a. pga. den gentagende vekslen mellem eksempler fra de tre lande og inddragelsen af nyt eksempelmateriale, som fx Hizb ut-Tahrir. Det sidste kapitel, også af Lissi Rasmussen, omhandler forslag til brobygning og opstiller en række dialogmodeller. Det demonstrerer overbevisende, hvordan forskellige dialogformer virker i forskellige sammenhænge med forskellige formål.

Bogen præsenterer et meget stort og spændende empirisk materiale med mange komplekse analytiske perspektiver. Det er tale om indsigtfulde præsentationer. Komplexiteten gør det også nødvendigt at hjælpe læseren til at navigere. Her kunne en klarere præsentation af kriterier for sammenligning have hjulpet læseren til at få en endnu bedre indsigt i variationen og lighederne mellem konflikter og forsoninger i de tre lande.

Lise Paulsen Galal, ph.d., lektor, Kultur- og Sprogmodestudier, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.

Gina Gertrud Smith, *Medina Gounass: Challenges to Village Sufism in Senegal*. Copenhagen: *Janua Religionum*, vol. 4. 2008, 96 pp., 22 color plates.

Medina Gounass is a large village or small town in a remote area of Senegal. It was established in 1936 by a Sufi shaykh of the Tijaniyya order, one of the two orders that dominate Senegal. Sufi settlements of this sort are now rare in the Arab world, but are found in more peripheral areas: Senegal, Sudan, Somalia, and Malaysia, for example. For many years Medina Gounass was very much a Tijani settlement, but since the 1970s it has become less isolated. Transport links with the rest of Senegal have improved, and outsiders (including to some extent the Senegalese state) have moved in, making it more of a town than a village. Many of the original inhabitants have left to work elsewhere – in Dakar, or even in Europe – but still return to the village, where they have often left their female relatives. At the same time, the Tijaniyya's control has been weakened, since two rival claimants for the succession to the founding shaykh's position emerged after that shaykh's death in 1980.

Gina Gertrud Smith's short book (only 96 pages, of which many are devoted to color photographs) aims on the one hand to "deepen, balance and bring the image of the community up to date" (p. 85), and on the other hand to see how Medina Gounass is coping with the various challenges it is facing. More specifically, one question is whether it has followed the pattern identified in Mali whereby a "rationalist episteme" is displacing

earlier esotericism – a pattern which might be identified with certain conceptions of modernization. Smith's conclusion is that this is not happening in Medina Gounass, and that – despite various challenges – the old ways generally survive.

Smith's book reports fieldwork performed in Medina Gounass in 2003. After a discussion of Sufism in Senegal and a historical introduction to Medina Gounass, she focuses on religious and ritual practices in the town, from standard Sufi practices such as the *hadra* to the use of charms. She also focuses on the Quran school and on the *daaka*, an unusual, large-scale annual "retreat" dating from 1942 that has evidently become something of a Senegalese institution, to judge from the reported presence there of Senegalese television on that occasion that Smith last observed it.

The sections of the book dealing with religious and ritual practices and with the Quran school are rather fuller than those dealing with the *daaka*, perhaps reflecting Smith's greater ease of access to the school and more limited access to the *daaka*, a primarily male event in a rigidly gender-separated society. Smith's gender, on the other hand, probably gave her better access to certain ritual practices than a male researcher would have enjoyed.

Smith provides a wealth of fascinating detail, which certainly satisfies her aim of deepening, balancing and updating our knowledge of the community. She also succeeds in demonstrating clearly that the old ways do, indeed, survive.

Smith's book is a revised version of an MA thesis, and in some ways shows its origins, for

example in its length, and in the ways that the descriptive outweighs the analytic. An alternative presentation might have made it clearer why the old ways do survive, quite how Medina Gounass has managed to cope with the challenges recent decades have brought, and why the process found in Mali (and elsewhere) is not found in Medina Gounass. The topic is also one that would benefit from a comparative treatment, placing Medina Gounass within a wider context, though of course such a treatment is beyond Smith's original scope. Despite these shortcomings, the book is a valuable contribution to our knowledge of an important aspect of Senegalese Sufism, which is itself an important aspect of Sufism in general, and one which sadly often receives less attention than it deserves. As a result, Smith's contribution is especially welcome. It will be of interest to all who work on Sufism or on Islam in Africa or in other parts of the Islamic periphery.

Mark Sedgwick is an associate professor in the department of the study of religion at Aarhus University, where he is coordinator of the Unit for Arab and Islamic Studies.